

Марченко о.а. **Історико-культурні рекреаційні ресурси херсонської області** **Та їх розміщення**

До власне історико-культурних рекреаційних ресурсів доцільно насамперед віднести: історико-археологічні, архітектурно-громадські, архітектурно-культові, героїко-патріотичні, науково-пізнавальні, мистецькі, комплексні.

Надзвичайно багатими та різноманітними є історико-археологічні ресурси херсонської області. Вони пов'язані з різними історичними періодами і представлені:

1. Леонтівською пізньопалеолітичною стоянкою та її кременевими знаряддями (9 тис.р. До н.е.) Поблизу с. Михайлівки нововоронцовського району.

2. Неолітичною стоянкою поблизу с. Катри горностаївського району (vi – iv тис.р. До н.е.).

3. Унікальними поселеннями епохи раннього металу (iv тисячоліття до н.е.) Поблизу смт в.Лепетиха та с. Михайлівки нововоронцовського району.

4. Кургани та антропоморфні стели епохи бронзи – ямної та катакомбної культур (найбільш відомі – поблизу с. Широкої балки та с. чорнобаївки білозерського району; с. Катри горностаївського району). Історичну пам'ятку про кіммерійців – представників епохи бронзи на терені краю – несуть поселення біля сучасних сіл солонці цюрупинського району та заводівки горностаївського району.

Рабовласницький лад на території краю пов'язаний насамперед із легендарними скіфами та греками. Знамениті скіфські “царські” кургани та їх багаті археологічні знахідки приурочені до північних районів області – в.рогачицького та в.олександрівського, а також нижнього дніпра. Понад 2,5 тис. Років тому сучасне херсонське причорномор'я було колонізовано елінами. Найбільш відомим було м. Ольвія, знахідки з якого зберігаються в обласному краєзнавчому музеї. Отже, найдавніші історико-археологічні пам'ятки приурочені до наступних ареалів: найдавніші стоянки – в. Лепетиський і н. Воронцовський райони; давні стоянки – білозерський та горностаївський райони; поселення кіммерійців – цюрупинський та горностаївський райони; скіфські кургани – н. Воронцовський, в. Рогачицький, бериславський, в. Олександрівський, каховський, голопристанський (всього понад 120 пам'яток, понад 30 поселень і городищ); грецькі колонії-міста – голопристанський та цюрупинський.

Значні археологічні знахідки належать також до епохи та історії кочових народів – гуннів (цюрупинський, бериславський райони), половців – практично по всій території області.

Цюрупинськ відомий також як місто-наступник давньоруського міста оleshня, яке вперше згадується в літописі 1084 р. Відомі також ранньослов'янські поселення у нововоронцовському, бериславському, горностаївському, каховському районах. Надзвичайно багато історичних свідчень є про володіння краєм турецькою імперією та кримським ханством. Зокрема, це залишки укріплень та фортець у м. Беристлав (колишній кезі-кермен), с.тягинці (тягин), генічеську (дженічі). Історію запорізьких козаків засвідчують останки каменської січі (с. Республіканець бериславського району) та оleshківської січі (м. Цюрупинськ). Відомими є численні запорізькі переправи та перевози поблизу сучасних поселень на дніпрі, зимівники на побережжях рік дніпра та інгульця.

Отже, історико-археологічні ресурси краю надзвичайно багаті. Вони не мають аналогів в Україні. Це підтверджує, по-перше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру кіммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. По-друге, тільки на цій території взаємодіють та змінюють одні одних скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; запорізька (кам'янська) січ та кримське ханство; османська турецчина; російська імперія. На жаль, ці ресурси практично не відомі широкому загалу. З науково-пізнавальною метою з ними знайомляться учнівська та студентська молодь, науковці. Між іншим, вказані ареали культурно-археологічних знахідок є важливими рекреаційними об'єктами. Їх необхідно більш широко використовувати як опорні пункти для створення туристично-екскурсійної мережі. Це сприяло б розширенню та урізноманітненню загального рекреаційного потенціалу краю.

Архітектурно-громадські рекреаційні ресурси херсонщини є порівняно новими відносно до інших регіонів України. Їх виникнення пов'язане насамперед із заснуванням м. Херсона у 1778 р. Як фортеці та суднобудівної верфі. У місті збереглося багато історичних споруд із самобутньою архітектурою, яку органічно доповнюють сучасні будови з оригінальними архітектурними рішеннями, культові споруди.

Самобутній архітектурний образ мають села, містечка та невеликі міста області. На жаль, відсутній музей архітектури та побуту під відкритим небом, який би характеризував особливості та самобутність в умовах типово степових та приморських поселень.

На терені краю велике пізнавальне значення мають унікальні архітектурно-індустріальні споруди: комплекс споруд каховської гес, міст через р. Дніпро, комплекс річкового і морського порту у м. Херсон і, станіслав-аджигольський маяк у гирлі дніпра (найбільший у Європі).

Героїко-патріотичним змістом сповнені пам'ятки боїв запорізьких козаків з татарами та турками, революційних подій, подій великої вітчизняної війни, свідоцтвами трудового героїзму жителів краю. Вони пов'язані з конкретними місцями, територіями, людьми.

Зокрема, козацькі походи проти кримчаків очолювали кошові отамани і. Сірко, м. Ханенко, полковник с. Палій. У 1673 р. Загін і. Сірка захопив фортеці кизи-кермен і тягин (теперішні береслав і тягинка). Заснування та становлення херсона пов'язане з іменами і. Ганнібала, г. Потьомкіна, о. Суворова, ф. Ушакова. В херсоні відкриті пам'ятники о. Суворову та ф. Ушакову. У катериненському соборі похований князь г. Потьомкін-таврійський.

Гостями херсона були о.с. Пушкін (1820 р., 1824 р.), Д.в. Давидов (1819 р.), В.г. Белінський і м.с. Щепкін (1846 р.), І.к. Айвазовський, м.п. Мусоргський (1879 р.), Винахідник радіо о.с. Попов (1902 р.), Який налагоджував

телеграфний зв'язок між херсоном та голою пристанню. У 1892 р. Закінчив гімназію відомий історик - академік є.в. Тарле.

Дореволюційне культурне життя краю пов'язане насамперед з бурхливим розвитком образотворчого та театрального мистецтва. З херсоном та областю пов'язана діяльність і.к. Айвазовського, м.л. Скадовського (народився в білозерці), м.б. Грекова, а.а. Шовкуненка, ін. В місті діє художній музей, виставковий зал. На сцені драматичного театру гастролювали трупи і.к. Карпенка-карого, м.к. Садовського, а.к. Сакаганського, виступали м.к. Заньковецька, ю.в. Шумський. У 1881 р. Пішки пройшов територію краю м. Горький. У херсоні бували також м.м. Коцюбинський, л.м. Толстой, в.в. Маяковський. Дитячі роки у місті провів відомий український письменник в.м. Собко.

На жаль, ці та інші факти мало відомі широкому загалу. Вони недостатньо пропагуються, не оформлені належним чином. Між іншим, у м.херсоні та інших містах і селах області необхідно було б створити меморіальні музеї, пам'ятники, пам'ятні знаки видатних діячів культури і мистецтва, розробити туристичні та екскурсійні маршрути, пов'язані з відвіданням місць народження або життєдіяльності. Це також значно б доповнило існуючий рекреаційний потенціал.

Револуційні події на території краю, відповідно до традицій радянського періоду, відображені більш повно. Про них свідчать численні пам'ятні знаки, пам'ятники, меморіальні дошки тощо. З м. Каховкою пов'язана історія і кінної армії, з краєм в цілому – видатних воєначальників того часу: м.в. Фрунзе, с.м. Будьонного, к.е. Ворошилова, в.к. Блюхера, г.і. Петровського, о.д. Цюрупи, в.і. Чапаєва, г.к. Орджонікідзе, м.і. Калініна, ф.е. Дзержинського. Проте особливості їх діяльності висвітлені також поверхово. До революції на херсонщині працював брат в.і. Леніна – д.і. Ульянов, який очолював відомий санаторій “гопри”.

Із військових діячів, діяльність яких пов'язана з херсонщиною у часи великої вітчизняної війни, можна назвати ф.і. Толбухіна, р.я. Малиновського, о.і. Покришкіна, п.о. Покришева, п.х. Дубінду.

У перед- та повоєнний період на херсонщині інтенсивно розвивалася індустріалізація, колективізація, будівництво. Значний матеріал для тематичних екскурсій мають промислові, спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, інші об'єкти матеріальної культури.

У радянський час з історією херсонщини також пов'язана діяльність також багатьох видатних людей. Зокрема, це актори а.м. Бучма та о.а. Петрусенко, кінорежисери с.ф. Бондарчук (уродженець м.білозерка) та є.с. Матвеев (уродженець скадовського району), письменник б.а. Лавренєв, кінооператор м.м. Глідер, кіносценарист і.я. Болгарін. Уродженцем м. Херсона є академік г.о. Арбатов, олімпійські чемпіони л.в. Латиніна, в.в. Борзов та ін.

Переважно із сільським господарством пов'язана діяльність вчених херсонщини. У степовій зоні функціонують нді зрошуваного землеробства уаан (м. Херсон), нді тваринництва степових районів (снт асканія нова), нижньо-дніпровська науково-дослідна станція (ндс) обліснення пісків та виноградарства (м. Цюрупинськ), ндс рису та ндс баштаниництва (м. Гола пристань). Ці установи викликають науково-пізнавальний інтерес як своєю безпосередньою діяльністю, так і чудовою архітектурою споруд та притаманними їм парками.

З метою ширшого використання культурно-історичних ресурсів в рекреаційній діяльності необхідно створити музеї, встановити меморіальні дошки, знаки. На жаль, поки що ця багата історична спадщина мало відома широкому загалу. На нашу думку, кращому використанню соціально-економічних та культурно-історичних рекреаційних ресурсів сприятиме також здійснення нами районування цих ресурсів. Воно наочно показує особливості, специфіку та потенціал тих або інших територій у забезпеченні рекреаційної спеціалізації області.

Найбільшими історико-археологічними ресурсами, де практично представлені всі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до дніпра нововоронцовський, білозерський, в. Рогачицький, горностаївський, в. Лепетиський, каховський, цюрупинський, голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах.

Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються генічеський, н. Асканівський, скадовський рекреаційні центри, каховсько-бериславський та херсонсько-білозерсько-голопристанський вузли.

За концентрацією та різноманітністю історико-культурних рекреаційних ресурсів у херсонській області виділені такі групи районів:

1. З найбільш значними та різноманітними ресурсами (м. Херсон, цюрупинський, білозерський, голопристанський, каховський, бериславський).

2. З середнім за рівнем концентрації та різноманітністю потенціалом рекреаційних ресурсів (скадовський, генічеський, великоолександрівський, чаплинський).

3. Із спеціалізованим історико-археологічним потенціалом (нововоронцовський, горностаївський, в. Лепетиський, в. Рогачицький).

4. Із найменшим культурно-історичним та соціально-економічним потенціалом (високопільський, н. Сірогосзький, н. Троїцький, іванівський, каланчацький).

Порівняння природних та культурно-історичних і соціально-економічних рекреаційних ресурсів дозволяє помітити деяку нерівномірність та неузгодженість їх розміщення. Але це не є недоліком для їхнього регіонального використання та розвитку рекреації, оскільки дозволяє спеціалізувати її у різних видах діяльності та охопити більші території ринком рекреаційних послуг.